

IDENTYFIKACJA ZAWODOWA NAUCZYCIELI PRZEDMIOTÓW INFORMATYCZNYCH

PROFESSIONAL IDENTITY OF IT TEACHERS

Beata Jakimiuk

Katolicki Uniwersytet Lubelski
Jana Pawła II

Abstract: *IT teacher performs many tasks connected not only with their didactic and pedagogical tasks but also many specific tasks connected with the subject they teach. Above all he or she should take care for the proper equipment and security of a computer room where the classes take place. Moreover, an IT teacher also has to bring up to date their computer science knowledge, their familiarity with the new trends in IT, programs and tools. Among his tasks the counseling other teachers who use IT technologies in teaching. Professional identification of IT teacher is not only the adaptation to the work environment but also being part of the behaviour, norm and value system of the given school, which serves the improvement in work conditions, methods and effects. IT teachers have the strongest impact on society's adaptation to conscious use of new technologies. Therefore the recognition of factors determining their professional identification and consequently their work quality, is so important. The article familiarizes the notion of professional identification, work environment, professional tasks and duties of IT teachers and presents the analysis of the conditions of shaping the IT teacher's identity.*

Keywords: *IT teacher, teacher's identity, professional identification, teacher's professional tasks, teacher's work environment*

Wstęp

Jednym z realizowanych obecnie kierunków działań pedagogicznych jest rozwój społeczeństwa informacyjnego, które powinno być przygotowane do świadomego i krytycznego posługiwania się środkami technologii informacyjnej. Rozwój Internetu oraz powszechne stosowanie nowych technologii powoduje, że do każdego człowieka dociera olbrzymia liczba zmieniających się przekazów. Następstwem masowego stosowania nowych technologii są zmiany w procesie komunikowania się, związane z dominacją obrazów nad tekstem i słowem mówionym. Powoduje

to tworzenie się nowej jakości zachowań i nawyków. Jednocześnie występuje marginalizacja działań skierowanych na rozwój myślenia krytycznego oraz działań skierowanych na sferę moralną uczniów. Może to stworzyć warunki do powstania odhumanizowanego środowiska społecznego [1]. Przedstawione zjawiska są też przyczyną przeobrażeń zachodzących w procesie kształcenia i wychowania [2]. Wobec tych zdarzeń odpowiedzialna praca nauczycieli przedmiotów informatycznych, którzy mają największy wpływ na przysposobienie społeczeństwa do świadomego korzystania z nowych technologii jest jednym z najważniejszych wyzwań systemu edukacji.

W prezentowanym artykule przedmiotem analizy jest tożsamość zawodowa nauczycieli przedmiotów informatycznych. Celem badań jest ukazanie czynników mających wpływ na identyfikację zawodową nauczycieli przedmiotów informatycznych, a w konsekwencji na jakość wykonywanej przez nich pracy. Przyjętą metodą badań jest analiza literatury dotyczącej zagadnień, powiązanych z identyfikacją zawodową nauczycieli informatyki.

Na temat poczucia tożsamości oraz tożsamości nauczyciela powstało wiele interesujących opracowań, żadne z nich jednak nie podejmuje zagadnienia dotyczącego identyfikacji zawodowej nauczyciela przedmiotów informatycznych [3–7]. Uzasadnia to realizację badań, dotyczących analizy tego tematu, w tym przybliżenie pojęcia identyfikacji zawodowej, środowiska pracy, zadań i obowiązków zawodowych nauczycieli przedmiotów informatycznych oraz czynników utożsamiania się z zawodem nauczyciela przedmiotów informatycznych.

Pojęcie identyfikacji zawodowej

Identyfikacja zawodowa może być rozumiana jako proces towarzyszący rozwojowi człowieka lub jako efekt tego rozwoju w postaci odnalezienia się w roli społecznej i zawodowej. Identyfikacja jest „utożsamianiem się danej osoby lub grupy społecznej z inną osobą, grupą społeczną albo ideą. Łączy w sobie aspekty poznawcze i emocjonalne” [8]. Pozwala na określenie tego, co jest najbardziej znaczące dla danej osoby lub grupy oraz umożliwia przedstawienie charakterystyki danej osoby lub grupy. Jest procesem, w którym osoba upodabnia się do kogoś innego, przejmuje jego cele i zachowania. Identyfikacja pozwala pośrednio na częściowe zaspokojenie aspiracji zawodowych, szczególnie jeśli mamy do czynienia z sytuacją, kiedy występuje znaczna różnica między poziomem tych aspiracji a poziomem ich osiągnięć i pojawia się zbyt mało szans na zrealizowanie ważnych celów zawodowych.

Identyfikacja zawodowa ma związek z kwalifikacjami i kompetencjami zawodowymi. Kwalifikacje zawodowe mogą występować na pięciu poziomach, które w układzie hierarchicznym prezentują stopień złożoności i trudności zadań zawodowych i związanych z nimi wymagań. Zawód nauczyciela można zaliczyć do najwyższego, piątego poziomu kwalifikacji, ponieważ wykonuje on zadania złożone oraz podejmuje strategiczne decyzje, związane z pełną odpowiedzialnością za pracę i rozwój innych osób, wymagające umiejętności diagnozowania, analizo-

wania, prognozowania, planowania, wdrażania nowych pomysłów [9]. Pojęcie tożsamości zawodowej nauczyciela, szersze niż pojęcie roli zawodowej, najlepiej oddaje złożoność pracy nauczyciela i oczekiwań społecznych wobec tego zawodu. Tożsamość obejmuje to, co w człowieku stałe i niepowtarzalne i to, co w nim jest różne i zmienne; to, co się staje. O sile tożsamości decyduje nie tylko to, co w niej jest trwałe i niezmienne, ale to, że jej cechą jest otwartość na zmiany i elastyczność w dokonywaniu wyborów [3]. Tożsamość dotyczy świadomości siebie, autorefleksji, natomiast rola zawodowa, związana jest z normami zadaniowymi, zasadami awansowania, normami dotyczącymi relacji społecznych w środowisku pracy, używania specyficznego języka itp. i obejmuje zarówno obowiązki, jak i uprawnienia nauczycieli [10]. Jednym z warunków dobrego wypełniania roli zawodowej jest osiągnięcie własnej indywidualnej tożsamości zawodowej, a także ciągłe dokonywanie nad nią refleksji. Jej celem jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o sens zawodu nauczyciela w dzisiejszym świecie, zastanawianie się nad sensem zasad i regulacji, związanych z wykonywaniem tego zawodu, nad zadaniami i obowiązkami zawodowymi wobec uczniów, rodziców, innych nauczycieli, dyrekcji, miejsca pracy i środowiska lokalnego. Efektem refleksji nad własną rolą zawodową jest możliwość poprawy lub zmiany metod postępowania, sposobu myślenia, a w konsekwencji rozwoju osobistego i zawodowego.

Zdaniem Krystyny Chałas tożsamość nauczyciela można określić jako „kompetencję do działania edukacyjnego” lub jako „dynamiczną wizję siebie, realizowaną w działaniach edukacyjnych” [4]. Rozwój tożsamości to poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: kim jestem? Dla nauczyciela szczególne znaczenie ma odpowiedź na pytanie: jakim jestem nauczycielem? Jakie są moje cechy charakteru, zainteresowania, zdolności, wartości, zasady, normy oraz postawy? Jakie cele kształcenia są dla mnie najważniejsze? Jakie działania podejmuję, aby realizować wszechstronny rozwój ucznia? Jak jestem postrzegany przez uczniów, rodziców, innych nauczycieli, dyrektora? Co wnoszę w życie społeczności szkolnej? Kim chcę być? [4]

Przejęcie od stawiania się nauczycielem do działania w zawodzie wymaga osiągnięcia przynajmniej podstawowej tożsamości zawodowej. Ukształtowana tożsamość zawodowa służy nie tylko identyfikowaniu siebie w kontekście pracy, ale dostarcza bardziej ogólnej interpretacji działań i doświadczeń własnych i innych. W takim rozumieniu tożsamość zawodowa to nie tylko samookreślenie, ale także sposób definiowania świata z perspektywy i poprzez wykonywaną pracę. Oznacza też określenie zakresu i jakości tworzenia relacji z innymi uczestnikami procesu edukacji. Poprzez kontakty z innymi nauczyciel kształtuje tożsamość, nie tylko dowiadując się, jaki powinien się stać, ale także jakim być nie powinien. Tak rozumiana tożsamość zawodowa nie jest stanem, ale procesem zachodzącym w kontekście wzajemnych oddziaływań osób, spotykanych w środowisku pracy.

Tożsamość zawodową nauczyciela określa stopień identyfikowania się z zawodem i miejscem pracy oraz zadowolenie z pracy. Pełna identyfikacja zawodowa występuje, gdy nauczyciel traktuje swoją pracę i zawód jako podstawę swojego

życia – jednak taka postawa w skrajnym przypadku może się przerodzić w pracoholizm. Identyfikacja prawidłowa to utożsamianie się z zawodem w wymiarze pozwalającym dostrzec inne wartości i uczestniczyć w życiu rodzinnym i społecznym. Identyfikacja częściowa występuje wtedy, gdy nauczyciel traktuje sprawy zawodu i szkoły na równi z innymi obszarami swojego życia osobistego. Dotyczy sytuacji i zachowań świadomie selekcjonowanych, co oznacza, że nauczyciel z pewnymi właściwościami swojej pracy wiąże się silnie, a z pewnymi nie wiąże się wcale. Uświadamia on sobie pewne konieczności lub dostosowuje się do większości. Stopień identyfikacji nauczyciela z zawodem ma wpływ na jego postawę i wyraża się w zaangażowaniu emocjonalnym w pracy, uznawaniu celów i zasad wspólnego działania, utożsamianiu interesu własnego z interesem szkoły, odpowiedzialności za prawidłowe funkcjonowanie szkoły. Przy pełnej identyfikacji nauczyciel troszczy się o jakość pracy i ma poczucie godności zawodowej. Identyfikacja częściowa sprawia, że nauczyciel jest dobrym wykonawcą poleceń, nie przejawia jednak aktywności i inicjatywy. Brak identyfikacji z zawodem występuje wtedy, gdy nauczyciel traktuje wykonywanie zawodu jedynie jako źródło dochodu. Sytuacja taka sprawia, że nauczyciel myśli tylko o sobie i unika trudnych sytuacji. Jest skłonny do zmiany pracy pod warunkiem, że przyniesie mu ona korzyści materialne [11].

Identyfikacja z zawodem zależy od czynników obiektywnych i subiektywnych. Należą do nich: przygotowanie zawodowe, zdolności, możliwości wywiązywania się z obowiązków, funkcja zajmowana w szkole, organizacja warunków do osiągnięcia dobrych wyników i zadowolenia z wykonywanej pracy, system wynagradzania zgodny z rzeczywistym zaangażowaniem się, stwarzanie szans rozwoju i dochodzenia do mistrzostwa. Identyfikacja zawodowa sprzyja stabilizacji zawodowej, która w sensie obiektywnym dotyczy sytuacji uznania nauczyciela przez przełożonego za odpowiedniego do pracy w swoim zawodzie; w sensie subiektywnym nauczyciel sam uznaje, że wykonywana praca odpowiada jego kwalifikacjom, możliwościom i aspiracjom. Prawidłowa sytuacja jest wtedy, gdy odczucia przełożonego i nauczyciela pokrywają się. Stopień identyfikacji z zawodem ma bezpośredni wpływ na postawę zawodową nauczyciela, wyrażającą się w utożsamianiu siebie z pełnioną funkcją oraz w odpowiedzialności za prawidłowe funkcjonowanie i rozwój szkoły, w której pracuje [11].

Tożsamość zawodowa nauczyciela może być rozumiana jako stan samookreślenia, który jest wypadkową wpływów i oddziaływań środowiska pracy. Na tożsamość zawodową może wpływać status społeczny zawodu nauczyciela, który zależy od tego, czy wiedza dotycząca zakresu zadań i obowiązków zawodowych nauczyciela jest powszechnie znana; czy znane są problemy tego zawodu i kontekst pracy. Dlatego warto przeprowadzić analizę środowiska pracy oraz zadań i czynności zawodowych, a także wizerunku nauczyciela w społeczeństwie, co pozwoli na zrozumienie procesu kształtowania tożsamości zawodowej nauczyciela przedmiotów informatycznych.

Środowisko pracy nauczycieli przedmiotów informatycznych

Przy analizie warunków pracy nauczyciela przedmiotów informatycznych należy wspomnieć o wszelkich czynnikach występujących w miejscu pracy, które mają istotne znaczenie dla jakości pracy nauczycieli. Należą do nich: usytuowanie szkoły, architektura budynków i pomieszczeń, wyposażenie pracowni informatycznej, atmosfera w pracy, relacje z uczniami, nauczycielami, rodzicami i przełożonymi, czas pracy, zadania i obowiązki, organizacja pracy w szkole [12]. Trzeba też wziąć pod uwagę specyfikę nauczanego przedmiotu i związane z tym konsekwencje.

Edukacja informatyczna jako jeden z elementów przygotowania młodych osób do efektywnego funkcjonowania na rynku pracy występuje na każdym etapie edukacyjnym. Kompetencje informatyczne są też jedną z kategorii kompetencji kluczowych dla kształcenia ustawicznego [13]. Obejmują podstawowe umiejętności w zakresie wykorzystywania komputerów do pozyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i współpracy za pośrednictwem Internetu. Również jednym z celów Strategii Informatyzacji Rzeczypospolitej Polskiej była informatyzacja społeczeństwa, która zakładała powszechną umiejętność posługiwania się komputerem, zapobieganie wykluczeniu informacyjnemu oraz zwiększenie informatycznego przygotowania zawodowego [14]. Powodzenie wszelkich zamierzeń w zakresie budowania społeczeństwa informacyjnego, wdrażania elementów technologii informacyjnej i edukacji informatycznej w szkołach zależy przede wszystkim od nauczycieli.

Nauczyciele przedmiotów informatycznych stanowią dość liczną grupę zawodową. W roku szkolnym 2009/2010 było zatrudnionych 24 716 nauczycieli, których główną specjalnością nauczania była informatyka; ponadto 5441 nauczycieli informatycznych przedmiotów zawodowych, którzy wraz z nauczycielami przedmiotów ekonomiczno-handlowych i mechanicznych stanowią jedną z największych grup nauczycieli przedmiotów zawodowych. Kwalifikacje do nauczania przedmiotu informatyka posiadało 38 786 nauczycieli, przy czym zanotowano nadmiar nauczycieli z kwalifikacjami do nauczania informatyki – wynosił on ponad 14 tysięcy osób. Jednocześnie obliczono wskaźnik zgodności nauczanego przedmiotu z wyuczoną specjalnością (obliczono go, dzieląc liczbę nauczycieli uczących danego przedmiotu zgodnie z wyuczoną specjalnością przez liczbę wszystkich nauczycieli uczących danego przedmiotu) na poziomie 57,5 proc. dla przedmiotu technologia informacyjna, co oznacza, że przy nadwyżce nauczycieli z uprawnieniami do nauczania informatyki około 2,5 tys. osób z inną specjalnością prowadziło zajęcia komputerowe i informatykę w szkołach [15].

W ostatnich latach w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego zrealizowano wiele projektów, które poprawiły stan wyposażenia szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych i policealnych oraz centrów kształcenia praktycznego i ustawicznego w sprzęt komputerowy [16]. Można więc założyć, że kształcenie informatyczne w Polsce odbywa się w przygotowanych, specjali-

stycznych pracowniach. Jest to szczególnie ważne, ponieważ nowa podstawa programowa nauczania zawiera zapis o obowiązku kształcenia uczniów w zakresie pracy z komputerem i stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych od I klasy szkoły podstawowej. Po zakończeniu I klasy uczeń posługuje się komputerem w podstawowym zakresie: uruchamia program, korzystając z myszy i klawiatury, a także stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, a uczeń klasy III wyszukuje i korzysta z informacji, przegląda strony internetowe, tworzy teksty i rysunki, ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktu i podawania swoich danych [17]. Kolejny etap nauczania, gdzie uczniowie poznają podstawowe zasady posługiwania się komputerem i technologią informacyjną to klasy IV–VI. Uczeń wykorzystuje komputer i jego oprogramowanie do poszerzenia wiedzy, wspomagania realizacji zagadnień z przedmiotów szkolnych i dziedzin wiedzy, posługiwania się Internetem i pocztą elektroniczną, rozwijania swoich zainteresowań, przestrzegania zasad etycznych i prawnych [17].

W kolejnych etapach edukacyjnych cele kształcenia informatycznego dotyczą bezpiecznego posługiwania się komputerem, korzystania z sieci komputerowej oraz komunikowania się. Uczniowie powinni wyszukiwać, gromadzić i przetwarzać informacje z różnych źródeł, opracowywać przy pomocy komputera teksty, rysunki, dane liczbowe, motywy, animacje, prezentacje multimedialne. Powinni rozwiązywać problemy i podejmować decyzje z wykorzystaniem komputera oraz podejścia algorytmicznego. Powinni stosować technologie komputerowe do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin oraz do rozwijania zainteresowań. Powinni też mieć świadomość społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki.

W trzecim etapie edukacyjnym, na poziomie gimnazjum, uczeń przygotowuje się do aktywnego i odpowiedzialnego życia w społeczeństwie informacyjnym w ramach przedmiotu informatyka. Tworzy prostą stronę internetową zawierającą tekst, grafikę czy hiperłącza przy pomocy edytora stron.

W kolejnym etapie edukacyjnym kształcenie informatyczne realizowane jest obecnie na przedmiocie technologia informacyjna, który jest przedmiotem ogólnokształcącym, obowiązkowym w każdym typie szkoły ponadgimnazjalnej. Po wprowadzeniu nowej podstawy programowej dla szkół ponadgimnazjalnych treści te będą realizowane w zakresie podstawowym na przedmiocie informatyka. Na tym przedmiocie uczniowie opanują umiejętność świadomego, sprawnego i bezpiecznego posługiwania się komputerem i jego oprogramowaniem oraz przygotowują się do aktywnego stosowania nowych technologii w życiu codziennym.

W zasadniczej szkole zawodowej obowiązuje podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół ponadgimnazjalnych w zakresie podstawowym [18]. W zakresie rozszerzonym kształcenie informatyczne realizowane jest na zajęciach z informatyki. Uczeń przygotowuje się do świadomego wyboru kierunku i dalszego kształcenia informatycznego oraz zyskuje zdolność do samodzielnego korzystania z komputera dla realizacji części zadań edukacyjnych oraz innych celów po-

znawczych. W zakresie treści programowych uczeń projektuje relacyjną bazę danych, tworzy aplikację bazodanową, opisuje mechanizmy związane z bezpieczeństwem danych, dobiera algorytmy do rozwiązania problemu i zapisuje go w określonej notacji, stosuje podstawowe algorytmy klasyczne [19]. Kształcenie informatyczne w rozszerzonym zakresie realizowane jest też na przedmiotach zawodowych w szkołach ponadgimnazjalnych, takich jak liceum profilowane i technikum. Przykładem może być liceum profilowane o profilu zarządzanie informacją, w którym na przedmiotach ogólnozawodowych uczniowie zdobywają wiedzę i umiejętności informatyczne w blokach tematycznych: wyszukiwanie, selekcjonowanie i gromadzenie informacji; przetwarzanie informacji oraz upowszechnianie informacji [20]. W szkołach ponadgimnazjalnych technologia informacyjna jest też wykorzystywana do realizacji treści edukacyjnych na przedmiotach zawodowych i ogólnokształcących. Ostatnią grupę przedmiotów stanowią informatyczne przedmioty zawodowe realizowane w technikum oraz szkole policealnej, kształcących w zawodzie technik informatyk. Obecnie cykl kształcenia w tych placówkach kończy się zewnętrznym egzaminem, potwierdzającym kwalifikacje zawodowe zgodnie z opracowanym standardem wymagań egzaminacyjnych dla zawodu. W cyklu nauczania realizowane są następujące przedmioty informatyczne: systemy operacyjne i sieci komputerowe, oprogramowanie biurowe, programowanie strukturalne i obiektowe, urządzenia techniki komputerowej, multimedia i grafika komputerowa oraz zajęcia specjalizacyjne, wśród których przewidziane są do wyboru: systemy zarządzania bazami danych, komputerowe wspomaganie projektowania, grafika komputerowa, techniki multimedialne oraz eksploatacja sprzętu komputerowego [21].

Analiza celów i treści kształcenia informatycznego prowadzi do wniosku, że zawodzie nauczyciela przedmiotów informatycznych występuje bardzo wysoki stopień zróżnicowania ze względu na nauczany przedmiot, typ szkoły i etap edukacyjny. Niezależnie od kryteriów różnicujących wszyscy nauczyciele wobec wyzwań współczesnych czasów są zmuszani do nieustannego podnoszenia swoich kompetencji. Stąd ta grupa zawodowa bardzo licznie bierze udział w różnych formach doskonalenia, konferencjach, kursach, warsztatach, studiach podyplomowych, czyli uczy się przez całe życie. Jest to warunek niezbędny rozwoju osobowości zawodowej, który prowadzi do profesjonalnych działań edukacyjnych. W zawodzie nauczyciela nie można mówić o pełnych kompetencjach zawodowych, ponieważ wobec zmieniającego się świata jego kwalifikacje przeważnie wymagają uzupełnienia. Nauczyciel, mimo pozorów stałości i stabilności działa w niepowtarzalnych sytuacjach edukacyjnych, w których posiadane kompetencje mogą okazać się niewystarczające. Nauczyciel nie może poddać się rutynie, musi być ciągle otwarty na nowe zdarzenia i wykraczanie poza to, kim jest i co umie. Praca nauczyciela oznacza nie tylko przekazywanie wiedzy, ale przede wszystkim oddziaływanie na ucznia poprzez swoją osobowość, która wymaga nieustannego rozwoju i jest częścią jego kompetencji. Dlatego nauczyciel musi zdawać sobie sprawę z tego, jak ważna w jego życiu zawodowym i osobistym jest refleksja nad

własną pracą i kształtowanie tożsamości zawodowej. Nauczyciele coraz wyraźniej dostrzegają, że ich kwalifikacje uzyskane na studiach stanowią dopiero początek drogi prowadzącej do osiągnięcia wysokiej jakości działań dydaktyczno-wychowawczych i rozwoju osobowości zawodowej.

Jednym z czynników mających wpływ na kształtowanie tożsamości zawodowej jest prestiż zawodu nauczyciela. Ciekawe jest to, że z jednej strony zawód nauczyciela od wielu lat cieszy się nieustannie wysokim uznaniem społecznym [22], a z drugiej jest obiektem powstawania wielu negatywnych stereotypów. Jednym z nich jest mit krótkiego czasu pracy nauczyciela. To przekonanie powoduje powstanie wielu krytycznych ocen, które wynikają głównie z tego, że czas, który nauczyciele poświęcają na bezpośrednią pracę z uczniami jest krótszy niż czas pracy osób wykonujących inne zawody. W efekcie wywołuje to uprzedzenia i negatywne emocje, a czasem nawet działania, mające na celu zaszkodzenie nauczycielom. Przy czym nie wszyscy wiedzą, że tygodniowy wymiar pracy nie zawsze wynosi 18 godzin i jest różny dla różnych stanowisk nauczycielskich, np. pensum nauczycieli bibliotekarzy wynosi 30 godzin tygodniowo, a w Karcie Nauczyciela jest zapis mówiący o tym, że czas pracy nauczyciela w pełnym wymiarze godzin nie może przekraczać 40 godzin tygodniowo [23].

Zdaniem wielu nauczyciele to nieudacznicy, którzy nie potrafią znaleźć sobie lepiej płatnej pracy, a z drugiej strony mamy opinie, że i tak zbyt dużo zarabiają. Nie sposób też nie zauważać ogólnej krytyki, która odnosi się do wysiłku, jaki nauczyciele muszą wkładać w swoją pracę. Powtarzana jest opinia, że nauczyciele skończyli łatwiejsze, nauczycielskie lub pedagogiczne kierunki i są niedouczeni. W ten sposób ta grupa zawodowa podlega kategoryzacji z całym zestawem negatywnych cech, które automatycznie przypisywane są każdemu nauczycielowi.

Stereotypy wprowadzają generalizację najważniejszych własności zawodu nauczyciela, przez co każdy, kto identyfikuje się z tą grupą zawodową ma przypiętą etykietkę i z czasem może zacząć wierzyć, że prezentuje charakterystyczne dla stereotypu cechy. Może to skutkować tym, że nauczyciel nie będzie podejmował żadnych odważnych działań w celu poprawy warunków pracy, ponieważ będzie obawiał się krytyki ze strony uczniów, rodziców, dyrekcji i opinii społecznej. Może też przynieść efekt w postaci koniunkturalizmu i marazmu całego środowiska nauczycielskiego, a w konsekwencji prowadzić do braku refleksji nad własnym zawodem.

Przy analizowaniu warunków pracy nauczyciela należy wspomnieć o stresie, który może towarzyszyć nauczycielowi prawie przez cały czas, ponieważ jest to praca w warunkach niezwykle trudnych. Nauczyciel jest w sytuacji nieustannego poddawania się ocenie ze strony innych i często znajduje się w sytuacjach stanowiących wyzwanie dla jego umiejętności, kompetencji, a nawet poglądów i zachowań. Zdarza się, że musi reagować w sytuacji wymagającej podjęcia szybkiej decyzji w wydarzeniach konfliktowych. Ponadto jest stale obciążony wielką liczbą informacji, koniecznością bycia aktywnym i jednoczesnym wykonywaniem wielu zadań. Wszystkie te sytuacje powodują napięcia, których konsekwencją może być

wywołanie różnych zaburzeń w funkcjonowaniu organizmu oraz zmniejszenie sprawności działania. Praca nauczyciela zależy nie tylko od jego wiedzy i umiejętności, ale przede wszystkim od intelektu, emocji, umiejętności nawiązywania i podtrzymywania więzi z innymi ludźmi. Nie ma idealnych narzędzi pracy dla nauczyciela, ponieważ najważniejsze narzędzie, na które może liczyć stanowi jego własna tożsamość zawodowa.

Kształtowanie poczucia identyfikacji zawodowej związane jest z rozwijaniem kompetencji. Kompetencje zawodowe mają zaś bezpośredni wpływ na jakość i sposób wykonywania przez nauczycieli powierzonych im zadań. Decydują o właściwym funkcjonowaniu w grupie, budowaniu odpowiednich relacji z uczniami, pracownikami szkoły czy rodzicami. Kompetencje osobowościowe to umiejętności zapewniające skuteczność realizacji celów w sytuacjach szkolnych podczas kontaktów z innymi ludźmi. Dzięki nim nauczyciele są w stanie w pełni wykorzystywać własny potencjał, specjalistyczną wiedzę i zawodowe doświadczenie. Warto bowiem mieć świadomość, że każdy z nauczycieli współpracuje z ludźmi i pracuje dla ludzi. To właśnie kompetencje nauczycieli decydują ostatecznie o możliwościach skutecznego wykonywania zadań zawodowych i wykorzystania swoich kwalifikacji.

Zadania i obowiązki zawodowe nauczycieli przedmiotów informatycznych

Zadanie zawodowe to „logiczny etap pracy w ramach zawodu, układ czynności zawodowych, powiązanych jednym celem działania, kończący się określonym wytworem, usługą lub decyzją” [24]. Zadania nauczyciela przedmiotów informatycznych można określić poprzez analizę podstaw programowych oraz programów nauczania przedmiotów informatycznych w kolejnych etapach kształcenia. Klasyfikacja zadań zawodowych według funkcji szkoły prowadzi do wyodrębnienia zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych.

Zadania dydaktyczne nauczyciela przedmiotów informatycznych związane są z zaplanowaniem, organizowaniem i realizacją procesu nauczania – uczenia się tak, aby zapewnić osiągnięcie celów edukacji informatycznej. Mają na celu pogłębienie wiedzy i rozwijanie umiejętności posługiwania się sprzętem komputerowym, stosowania jego funkcji, korzystania z usług systemu operacyjnego, pracy w sieci lokalnej i globalnej, rozwiązywania problemów przy pomocy programów użytkowych. Można do nich zaliczyć: zaplanowanie i prowadzenie zajęć lekcyjnych odpowiednio do realizowanych celów; prowadzenie informatycznych kół zainteresowań; podstawową obsługę komputera: systemu operacyjnego, aplikacji i urządzeń; instalowanie i konfigurowanie programów i urządzeń komputerowych; posługiwanie się językiem angielskim, w szczególności słownictwem informatycznym; obsługę programów komputerowych do tworzenia i edycji tekstów, do tworzenia i edycji grafiki, do wykonywania obliczeń, do tworzenia i przeszukiwania baz danych; obsługę sieciowych systemów operacyjnych oraz korzystanie z usług sieciowych i internetowych; zabezpieczenie komputera przed utratą danych i niepożąda-

nym dostępem; korzystanie ze współdziałania aplikacji oraz wykorzystanie multi-mediumów; pisanie własnych programów komputerowych.

Zadania wychowawcze dotyczą zamierzonego i świadomego wpływu na wychowanka podejmowanego w celu jego wszechstronnego rozwoju i przygotowaniu go do życia według przyjętych w społeczeństwie wartości, z uwzględnieniem zagadnień etycznych, związanych z korzystaniem z technologii informacyjnej. Należą do nich: przestrzeganie nakazów prawnych i norm moralnych przy korzystaniu z nowych technologii; rozpoznanie uzdolnień i zainteresowań uczniów; organizowanie pracy zespołowej przez realizację projektów grupowych; analizowanie tendencji w rozwoju informatyki; dążenie do rozwoju i wzbogacania wiedzy informatycznej; wdrażanie uczniów do wykorzystania wiadomości i umiejętności w sytuacjach typowych i wymagających rozwiązywania problemów oraz do radzenia sobie w trudnych sytuacjach zawodowych; korzystanie ze środków i narzędzi technologii informacyjnej w sposób krytyczny i odpowiedzialny; motywowanie uczniów do pracy; tworzenie relacji interpersonalnych przez komunikowanie się i współpracę w zespole; zdobywanie umiejętności autoprezentacji i nabywanie pewności siebie przez prezentowanie wyników własnej pracy; kształtowanie samodzielności, odpowiedzialności i zdyscyplinowania przy wykonywaniu zadań, chęci stałego doskonalenia zawodowego oraz dążenia do rozwoju i wzbogacania własnej osobowości.

Zadania opiekuńcze dotyczą dbałości o bezpieczeństwo i higienę pracy przy komputerze. Wśród tych zadań można wyróżnić: zapewnienie poczucia bezpieczeństwa w czasie lekcji; wyeliminowanie zagrożeń psychicznych i fizycznych dla zdrowia, wynikających z nadmiernego lub niewłaściwego korzystania ze sprzętu i oprogramowania.

Przez cały okres swojej pracy zawodowej nauczyciel realizuje również zadania badawcze, dotyczące działań związanych z diagnozą i analizą procesu nauczania – uczenia się. Można do nich zaliczyć analizę efektów kształcenia oraz frekwencji, a także poszukiwanie rozwiązań dydaktycznych, metodycznych, organizacyjnych, technicznych. Zadania badawcze jako integralny element pracy nauczyciela obejmują między innymi: identyfikację potrzeb i możliwości uczniów – rozpoznanie, zaspokajanie i rozwijanie; określanie mocnych i słabych stron swojej pracy; ewaluację zrealizowanych treści programowych; zbieranie informacji dotyczących skuteczności metod nauczania i wychowania stosowanych na lekcji; analizę działań wychowawczych prowadzonych przez nauczycieli, pedagoga, psychologa oraz dyrekcję szkoły; opracowywanie statystyk dotyczących efektów kształcenia na tle własnej oraz innych szkół; opracowywanie statystyk dotyczących wyników sprawdzianów oraz innych ocen otrzymywanych przez uczniów; analiza postępów w nauce u uczniów oraz frekwencji; zdobywanie wiedzy dydaktycznej, metodycznej oraz z zakresu organizacji pracy przez samodzielne poszukiwania oraz uczestnictwo w szkoleniach, kursach, studiach podyplomowych. Dla nauczyciela przedmiotów informatycznych istotna jest ponadto inwentaryzacja istniejących zasobów sprzętu i oprogramowania; poznawanie aktualnych standardów dotyczących sprzę-

tu oprogramowania oraz kierunków rozwoju nowych technologii. Nauczyciel przedmiotów informatycznych musi się zmierzyć z koniecznością ciągłego doskonalenia się w dziedzinie nowych technologii, zdobywania aktualnej wiedzy i nowych umiejętności.

W pracy nauczyciela przedmiotów informatycznych na każdym etapie kształcenia pojawiają się też zadania organizacyjne. Nauczyciel przedmiotów informatycznych musi zmierzyć się z różnorodnością sprzętu i oprogramowania komputerowego w szkolnych pracowniach. Ponadto realizując treści nauczania, ma tak zorganizować pracę na lekcji, aby uczniowie nie mieli możliwości włączania komunikatorów internetowych, gier komputerowych i innego oprogramowania, które odwracają uwagę uczniów od realizowanego tematu. Jego zadaniem jest więc dobór sprzętu, oprogramowania oraz metod zabezpieczeń pracowni przed niepożądanym dostępem z zewnątrz i niewłaściwym użytkowaniem w szkole. Wśród zadań organizacyjnych, które realizuje nauczyciel, można wymienić: zapewnienie optymalnego sprzętu i oprogramowania do realizacji treści programowych i możliwości uczniów; ustalenie czytelnych i zrozumiałych zasad korzystania z pracowni; współpraca z osobami odpowiedzialnymi za edukację – z dyrekcją szkoły, rodzicami, urzędnikami z organu prowadzącego i nadzorującego oraz z innymi nauczycielami; organizowanie działań dotyczących popularyzacji stosowania i rozwoju technologii informacyjnych; wykorzystywanie możliwości pozyskiwania środków na unowocześnienie sprzętu i oprogramowania [25].

Zadania zawodowe nauczyciela przedmiotów informatycznych są podstawą do wyznaczenia struktury standardu kwalifikacji zawodowych, którą tworzą wiadomości, umiejętności i cechy psychofizyczne nauczyciela przedmiotów informatycznych [26]. Standard kwalifikacji stanowi poziom wymagań podstawowych w zakresie wiedzy, umiejętności oraz postaw dotyczących kompetencji nauczyciela przedmiotów informatycznych.

Analiza elementów składowych standardu kwalifikacji zawodowych wskazuje na różnorodność wykonywanych zadań dydaktycznych oraz umożliwia identyfikację wiadomości i umiejętności nauczyciela przedmiotów informatycznych. Na podstawie badań można stwierdzić, że stanowisko nauczyciela przedmiotów informatycznych obejmuje znacznie szerszy zakres zadań zawodowych niż zakres obowiązków, opisanych w Karcie Nauczyciela, związanych z dydaktyczną, opiekuńczą i wychowawczą funkcją szkoły [25].

Nauczyciel przedmiotów informatycznych w każdym etapie edukacyjnym realizuje zadania dydaktyczne, opiekuńcze, wychowawcze, organizacyjne i badawcze; jednak liczba tych zadań zależy nie tylko od etapu edukacyjnego, ale również od wymagań stawianych nauczycielowi przez innych uczestników procesu edukacji, czyli uczniów, rodziców, innych nauczycieli, pracowników organu nadzorującego i prowadzącego, a przede wszystkim przez dyrekcję szkoły. Często wykonuje dodatkowo wiele innych zadań zawodowych, między innymi pełni funkcję doradcy innych nauczycieli w zakresie stosowania technologii informacyjnej i funkcję administratora szkolnej strony internetowej.

W każdym etapie edukacyjnym nauczyciel powinien posiadać wiadomości i umiejętności z zakresu informatyki, w tym związanych z nowymi technologiami oraz kierunkami ich rozwoju, wiedzę pedagogiczną i psychologiczną, wiadomości z zakresu bhp, organizacji pracy i statystyki, a także znajomość procedur i metod pozyskiwania środków na sprzęt i oprogramowanie. Znajomość języka angielskiego, który określa wiele pojęć informatycznych, jest niezbędna w wyższych etapach edukacyjnych – począwszy od gimnazjum. Kolejne etapy edukacyjne wymagają od nauczyciela posiadania coraz większej liczby umiejętności i coraz szerszej wiedzy; przy czym wiadomości i umiejętności nauczyciela informatyki w gimnazjum są zbliżone do wiadomości i umiejętności nauczyciela informatyki w zasadniczej szkole zawodowej. Należy zauważyć, że wiadomości i umiejętności nauczyciela informatyki będą ulegały modyfikacji ze względu na szybki rozwój technologii komputerowej i komunikacyjnej, w wyniku którego zmieniać się będą treści programowe dotyczące nauczania przedmiotów informatycznych.

Z zawodem nauczyciela wiążą się wielkie oczekiwania społeczne. Przypisuje się mu zadania, które „powinno podjąć całe społeczeństwo” [27]. Dlatego istotnym zadaniem staje się określenie standardów kwalifikacji zawodowych nauczyciela, który w dzisiejszych czasach ma postawione nowe wymagania wynikające ze zmieniającej się sytuacji, musi być tłumaczem i przewodnikiem w odniesieniu do wiedzy o świecie. Jest skazany na budowanie mądrości rozumienia świata i odpowiedzialności za rozwój innych. Pedagog to ten, który ma prowadzić „ku wyjściu z siebie do zadań i do innych ludzi, do ich własnej wartościowości po to, by zrozumieć świat, odnaleźć miłość i solidarność, umieć kierować sobą” [28]. Nauczyciel musi też zmierzyć się z sytuacją zwiększonej mobilności zawodowej i z tym, że każdy będzie zmuszony zmieniać lub podwyższać kwalifikacje zawodowe wielokrotnie w ciągu swojego życia zawodowego. Jest to wysiłek ciągłego podejmowania nowych wyzwań, odnalezienia się w sytuacji, gdy występują nagle zmiany. Przygotowanie wychowanków do radzenia sobie w zmieniającej się rzeczywistości jest jednym z najważniejszych zadań w pracy nauczyciela. Aby mógł on sprostać tym wyzwaniom, musi być odpowiednio do tego przygotowany i musi mieć odpowiednio ukształtowaną własną postawę i tożsamość zawodową.

Nauczyciel ma wielki wpływ na kształtowanie się osobowości i moralności ucznia. Obok zachowań wyuczonych i kontrolowanych przez siebie nauczyciel zawsze wywiera wpływ, którego źródłem jest osobowość. Rozwój osobowości nauczyciela różni się jednak od rozwoju tych, którzy zawodowo nie zajmują się edukacją, gdyż jego stawianie się osobą nie jest wyłącznie czymś prywatnym, ale jest czymś, co należy do przygotowania zawodowego [29].

Nauczyciel powinien być inspiratorem działań społecznych i kulturalnych podejmowanych przez uczniów, dlatego sam musi interesować się wydarzeniami kulturalnymi, swobodnie poruszać się po świecie współczesnych wydarzeń, mieć jednoznaczną postawę, ale nie hamować kształtowania się własnych opinii u uczniów. Jeśli jednym z działań pedagoga wobec wychowanków ma być wdrażanie do uczestnictwa w kulturze, to sami pedagodzy muszą być otwarci na to,

co się w kulturze dzieje, wiedzieć, jakie nowe kompetencje kulturowe są niezbędne, jakie pułapki czyhają na naiwnego wychowanka, ale też na niekompetentnego wychowawcę. Nauczyciel powinien też umieć dyscyplinować uczniów, pokazywać im wartość pracy, będąc jednocześnie osobą, do której mają zaufanie i która jest ich doradcą. Edukacja eliminująca wysiłek, niemająca nic wspólnego z trudem pracy, zakładająca ograniczanie stresu i napięcia „nie jest funkcjonalna względem zadań życia, jakie człowiek musi podejmować w skomplikowanym świecie” [30].

Nauczyciel jest specjalistą w zakresie merytorycznej wiedzy z przedmiotu, którego naucza. Musi być jednak krytyczny wobec swojej dyscypliny, ciągle zadawać pytania o zasadność podstawowych problemów i ich rozwiązań. Pedagog to nie tylko ktoś, kto wyuczył się określonej wiedzy, ale też ciągle przekracza tę wiedzę, kto kroczy drogą ku mądrości i etyce do samodzielnego rozumienia świata, odkrywania drugiego człowieka i do pomagania mu w rozstrzygnięciu najważniejszych dylematów moralnych. Nauczyciel oprócz wiedzy merytorycznej musi posiadać cechy psychofizyczne, niezbędne przy wykonywaniu tego zawodu, do których można zaliczyć „empatię, szacunek, elastyczność ról, orientację na wiedzę, postawę interakcyjną, kierowanie interakcyjne, tolerancję dla niejednoznaczności, ale też znajomość języków, umiejętności komunikacyjne i prezencję” [28].

Zdaniem R. Kwaśnicy nauczyciel powinien posiadać również kompetencje praktyczno-moralne oraz kompetencje techniczne. Do kompetencji praktyczno-moralnych można zaliczyć: kompetencje interpretacyjne, kompetencje moralne i kompetencje komunikacyjne. Kompetencje interpretacyjne to zdolności rozumiejącego odnoszenia się do rzeczy, ludzi i do siebie samych w aktach samorefleksji. Kompetencje moralne nie są wiedzą o normach i nakazach moralnych, są natomiast zdolnością do prowadzenia refleksji moralnej. Wyrażają się w pytaniach o prawomocność moralną naszego postępowania, wymagają namysłu nad własnym postępowaniem, ale jednocześnie nie mogą ograniczać innych ludzi w ich prawach do wewnętrznej wolności i prawie do wyboru własnej drogi. Kompetencje komunikacyjne nauczyciela to zdolność do bycia w dialogu z innymi i sobą samym, przy czym nie chodzi jedynie o umiejętności przekazywania sobie wiadomości, ale o zdolności empatycznego rozumienia i bezwarunkowej akceptacji danej osoby, o zdolność krytyki jako poszukiwanie ukrytych przesłanek cudzych i własnych poglądów, przekonań i zachowań oraz postawa nakazująca przedstawiać własny punkt widzenia jako ofertę myślową, a nie jako gotową odpowiedź. Do kompetencji technicznych nauczyciela należą: kompetencje postulacyjne (normatywne), kompetencje metodyczne i kompetencje realizacyjne. Na kompetencje postulacyjne składają się umiejętności opowiadania się za takimi czy innymi celami oraz umiejętność identyfikowania się z nimi. Kompetencje metodyczne to umiejętność działania według reguł określających optymalny porządek czynności. Kompetencje realizacyjne to umiejętność doboru środków i tworzenia warunków sprzyjających osiągnięciu celu. Pozycję nadrzędną mają kompetencje praktyczno-moralne, ponieważ wszystkie użyte cele, metody i środki mogą być zastosowane dopiero po akceptacji praktyczno-moralnej [29].

Efektywne realizowanie różnorodnych zadań i obowiązków jest możliwe przy utożsamianiu się z czynnościami zawodowymi, warunkami i kontekstem pracy. Identyfikacja zawodowa jest udziałem samego nauczyciela, jego chęci i refleksji nad swoją pracą. Wykonywanie zawodu nauczyciela przedmiotów informatycznych wymaga nie tylko wiedzy merytorycznej i metodycznej oraz wielu specjalistycznych umiejętności, ale również ukształtowanej tożsamości zawodowej, która należy do kompetencji zawodowych nauczyciela i ma zasadniczy wpływ na jakość pracy.

Czynniki utożsamiania się z zawodem nauczyciela przedmiotów informatycznych

Tożsamość zawodowa nauczyciela kształtuje się w ciągu całego życia zawodowego, dlatego można zastanowić się, kiedy następuje i od czego zależy identyfikacja z zawodem nauczyciela przedmiotów informatycznych. Kompetencje formalne, dające uprawnienia do podjęcia pracy zawodowej stanowią podstawę do rozpoczęcia kariery zawodowej, ale w tym momencie tożsamość zawodowa nie jest jeszcze ukształtowana. Często początkujący nauczyciel mierzy się z sytuacją poczucia niekompetencji, a czasami bezradności i przerażenia. W tym okresie weryfikuje wiedzę i umiejętności zdobyte na uczelni z realną pracą w zawodzie. Mimo że formalnie jest nauczycielem przedmiotów informatycznych, zdaje sobie sprawę, że w swojej pracy musi zdobyć jeszcze wiele nowych doświadczeń i umiejętności. Zarówno rozpoczęcie pracy zawodowej, jak i jej zmiana, np. zmiana szkoły, etapu edukacyjnego, a nawet początek roku szkolnego wymagają udzielenia odpowiedzi na wiele pytań dotyczących wymiarów aktywności zawodowej. Przede wszystkim należy sobie odpowiedzieć na pytania dotyczące posiadanych kompetencji zawodowych. Refleksja powinna dotyczyć zarówno wiedzy, umiejętności, jak i cech osobowości oraz postaw. Obowiązki zawodowe nauczyciela przedmiotów informatycznych dotyczą głównie pracy z komputerem, która wymaga specjalistycznych umiejętności, ale też przygotowania teoretycznego z zakresu informatyki. Może okazać się, że wiedza i umiejętności zdobyte podczas studiów nie są wystarczające i należy podjąć dodatkowe szkolenia. W pracy nauczyciela bardzo ważne są relacje z ludźmi, których spotyka w pracy: nauczycielami, z przełożonymi, uczniami i ich rodzicami. Nauczyciel powinien aktywnie wejść w te relacje, powinien je współtworzyć i podejmować takie działania, aby zawsze były one jak najlepsze. Musi radzić sobie z różnorodnością osobowości i stylów działania, nie zatracając własnej autonomii. W pracy nauczyciela przedmiotów informatycznych zdarzają się sytuacje, kiedy musi pracować sam, np. przygotowując projekt, prezentację itp., oraz sytuacje, kiedy pracuje w zespole nauczycieli. Trudno sobie wyobrazić, że nauczyciel na początku swojej drogi zawodowej nie będzie popełniał błędów i doskonale radził sobie z różnymi wydarzeniami w pracy. Aby tak było, potrzebny jest czas, doświadczanie różnych sytuacji, podejmowanie wyzwań, a przede wszystkim własna aktywność, chęć działania i rozwiązywania problemów. Wynika z tego, że tożsamość zawodowa nauczyciela przedmiotów informa-

tycznych kształtuje się podczas wykonywania różnych zadań i obowiązków zawodowych, jednak trudno jest powiedzieć, jak długo jest formowana. Zależy to od ilości i rodzaju wykonywanych czynności zawodowych, ale przede wszystkim od samego nauczyciela, od jego refleksji nad pracą i ciągłego dążenia do rozwoju. Poprzez wykorzystanie swoich kompetencji interpretacyjnych nauczyciel nadaje sens wszystkiemu, co dzieje się w jego otoczeniu, a rozwój tych kompetencji ma wpływ na pragmatyczną skuteczność jego działań [31]. Nauczyciel pracuje w zmieniającej się rzeczywistości i aby mógł efektywnie funkcjonować w zawodzie, musi ciągle dokonywać jej interpretacji. W pracy nauczyciela występują sytuacje niepowtarzalne, w których nie zawsze można wykorzystać sposób działania, który sprawdził się w innej sytuacji [32].

Rozwój identyfikacji zawodowej nauczyciela przedmiotów informatycznych zależy od tego, czy nauczyciel utożsamia się ze specyfiką swojego zawodu i warunkami, w jakich przyszło mu pracować. Istotnym wskaźnikiem identyfikacji zawodowej są też obszary podejmowanych aktywności. Nauczyciel przedmiotów informatycznych jest najczęściej opiekunem pracowni, w której prowadzi lekcje. Do jego obowiązków należy dbałość o odpowiednie warunki pracy, konserwację sprzętu, uaktualnianie programów. W ten sposób dba o komfort pracy dla siebie i uczniów, co stanowi jeden z czynników utożsamiania się z zawodem. W tym obszarze wyrazem utożsamiania się ze swoim zawodem może być podejmowanie kolejnych działań, które mają na celu poprawienie warunków nauki. Przejawem identyfikowania się z zawodem mogą być też aktywności nauczyciela w innych obszarach szkolnej rzeczywistości. Dotyczy to przede wszystkim wspierania i rozwijania wiedzy i umiejętności swoich uczniów, np. organizowanie konkursów, turniejów, zachęcanie do korzystania z nowych technologii, pomoc uczniom słabszym i uzdolnionym, organizowanie wycieczek przedmiotowych, zachęcanie uczniów do współtworzenia strony internetowej, utrwalania ważnych wydarzeń szkolnych w postaci prezentacji multimedialnych, organizowanie wystaw pokazujących efekty pracy uczniów itp. Znaczącą rolę pełnią tu wzajemne związki między nauczycielem a uczniami, które stanowią prawdopodobnie najważniejsze źródło kształtowania tożsamości zawodowej nauczyciela. W relacji z uczniem nauczyciel dowiadyuje się, jakim jest nauczycielem i czy jest w stanie odpowiedzieć na potrzeby i oczekiwania ucznia.

Ważnym obszarem utożsamiania się z zawodem nauczyciela są doświadczenia, które były w przeszłości udziałem jego pracy. Wpływają one na treść aktualnych doznań i decydują o posiadanej wizji siebie. Nauczyciel utożsamia się nie tylko z tym, kim był, ale też z tym, kim chce być. W procesie kształtowania tożsamości nauczyciela istotną rolę pełni perspektywa czasowa. Reprezentacje przeszłości, teraźniejszości lub przyszłości w strukturach poznawczych wyznaczają sposób odbioru świata i funkcjonowania w zawodzie. Tożsamość wyznaczona czasem przeszłym „uzewnętrznia się odtwarzaniem minionego doświadczenia, rekonstrukcją przeszłości, wiernością względem znanych i wypróbowanych sposobów działania, niechęcią wobec wszelkich nowości, definiowanie każdej sytuacji przez znane

i prawomocne struktury pojęciowe” [33]. W tym przypadku im bardziej zmienia się otoczenie pracy nauczyciela, tym bardziej negatywnie podchodzi on do zmian i tęskni za ustabilizowaną przeszłością. Jeśli nauczyciel sam podejmuje działania prowadzące do zmian i kontroluje przebieg spraw dla siebie ważnych, to nostalgia za przeszłością nie ma wpływu na kształtowanie jego tożsamości [33]. Tożsamość zdominowaną czasem teraźniejszym, wieloma zdarzeniami życia codziennego określa tendencja do zachowania obecnego stanu. Nauczyciel o tym rodzaju tożsamości nie ma dystansu do zdobytego doświadczenia. Tożsamość wyznaczona czasem przyszłym ma charakter perspektywiczny, twórczy i innowacyjny. Dla nauczyciela o tym rodzaju tożsamości rzeczywistość pedagogiczna jest światem konstruowanym, a nie odtwarzanym [33].

Silna identyfikacja zawodowa nauczyciela przedmiotów informatycznych jest możliwa, jeśli nauczyciel jest związany ze swoją profesją przez całe życie zawodowe, co łączy się ze stabilnym zatrudnieniem i wyznacza perspektywę własnego miejsca w zawodzie. Wiąże się to z ustaleniem koncepcji wykonywania zawodu nauczyciela przedmiotów informatycznych oraz określeniem możliwości swojego rozwoju i rozwoju własnych uczniów.

Przełomowym etapem w kształtowaniu tożsamości zawodowej nauczyciela są sytuacje kryzysu i zobowiązania. Efektem kryzysu jest podejmowanie decyzji, a zobowiązanie powoduje realizację podjętego wyboru [3]. Obecność tych elementów w rozwoju tożsamości nauczyciela jest podstawą do wyodrębnienia rodzajów tożsamości. Tożsamość osiągnięta jest efektem wnikliwego rozpoznania przez nauczyciela samego siebie, własnych możliwości i warunków działania. Ten typ tożsamości jest charakterystyczny dla nauczyciela, który rozwiązał sytuację kryzysu, jest zaangażowany w konkretne działania i zna odpowiedź na pytanie: „Kim jestem?” Cechą tożsamości moratoryjnej jest długi okres poszukiwania, eksperymentowania, próbowania własnych sił i możliwości. Nauczyciele z taką tożsamością nie mogą zdecydować się na dokonanie wyboru, a jeśli podejmą decyzję, najczęściej nie dochodzi do jej realizacji. Tacy nauczyciele przechodzą kryzys tożsamości, nie potrafią jednak wyciągnąć konstruktywnych wniosków. Tożsamość nadana pojawia się w sytuacji nauczycieli, którzy nie byli zobligowani do podejmowania określonych zadań, albo nie miały takiej okazji. Z tego powodu nie pojawił się u nich okres sprawdzania swoich możliwości. Nauczyciele z tym typem tożsamości identyfikują się z ludźmi mającymi autorytet, ponieważ poprzez utożsamianie się z nimi rozwiązują problem odczuwalnego kryzysu tożsamości. Tożsamość rozproszona kształtuje się wtedy, gdy nauczyciel nie znalazł się w sytuacji nacisku zewnętrznego ani wewnętrznego, które zmusiłyby go do podjęcia konkretnych wyborów. Tożsamość takich nauczycieli to zbiór różnych i niekoniecznie spójnych pomysłów na życie osobiste i zawodowe, które jednak nie zostają zrealizowane [3].

Najbardziej pożądanym stadium rozwojowym tożsamości zawodowej jest tożsamość osiągnięta. Nauczyciel przedmiotów informatycznych z tym typem tożsamości jest autonomiczny w działaniu i względnie niezależny od wpływów ze-

wewnętrznych. Problemy pojawiające się w pracy traktuje jako wyzwanie, co pozwala mu na sprawdzenie swoich kompetencji i odnalezienie własnego sposobu rozwiązania. Tacy nauczyciele mają dojrzałość osobową, są przygotowani do planowania i realizacji swojego rozwoju zawodowego. Są świadomi tego, kim są i kim chcą być. Wyraźnie określona tożsamość pomaga im w tworzeniu dobrych relacji z uczniami i innymi osobami. Nie czują się zagrożeni, ponieważ wiedzą, że potrafią radzić sobie w sytuacjach konfliktowych. Wyrazem tożsamości osiągniętej nauczyciela przedmiotów informatycznych jest nieustanna refleksja nad własną pracą, która prowadzi do podejmowania działań zawodowych, a także umożliwia radzenie sobie ze zmiennymi sytuacjami szkolnymi i dynamicznym rozwojem nowych technologii.

Podsumowanie

Identyfikacja zawodowa nauczycieli informatyki oznacza utożsamianie się z zawodem nauczyciela, a także z grupą zawodową nauczycieli tego przedmiotu. Poprzez utożsamianie się z pełnioną rolą zawodową nauczyciel określa swoje miejsce w społeczeństwie. Tożsamość zawodowa nauczyciela jest budowana w relacjach z innymi i kształtowana podczas pracy w szkole. Identyfikacja zawodowa nauczyciela przedmiotów informatycznych łączy teorię z praktyką. Jest subiektywnym czynnikiem wyznaczającym jakość pracy nauczyciela. Daje podstawy do krytycznej analizy dotychczasowych form i metod kształcenia. Rozwój tożsamości zawodowej nauczyciela przedmiotów informatycznych wymaga otwartego podejścia i gotowości do zmian. Jednym z warunków rozwoju jest bycie refleksyjnym praktykiem, a to oznacza nieustanne doksztalcanie w dziedzinie teorii nauczanego przedmiotu, poszukiwanie lepszych metod nauczania, nabywanie nowych umiejętności i stałą ciekawość poznawczą nie tylko w zakresie wiedzy i działalności praktycznej, ale przede wszystkim zainteresowania drugim człowiekiem. Mimo że rozwój kompetencji zależy od modyfikowania posiadanych wiadomości, umiejętności, postaw i przejawia się w sposobach zachowania w sytuacjach praktycznych, to jednak nie można go odnosić wyłącznie do technicznych aspektów działania. Kształcenie informatyczne, które opiera się w dużej mierze na umiejętnościach praktycznych i odbywa się głównie w pracowniach komputerowych, nie byłoby możliwe bez wprowadzenia teoretycznego. Nauczanie przedmiotów informatycznych wobec szybkiego rozwoju nowych technologii wymaga od nauczyciela nieustannego doksztalcania się i nabywania nowych umiejętności. Jest to podstawowa cecha zawodu nauczyciela przedmiotów informatycznych, a jego identyfikacja zawodowa wymaga akceptacji specyficznych warunków środowiska pracy, zadań i obowiązków zawodowych. Jednak ta akceptacja i utożsamianie się z pełnioną rolą zawodową są możliwe tylko po refleksji nad własną pracą.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES

- [1] Siemieniecki B., Lewowicki T., *Współczesna technologia informacyjna i edukacja medialna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005.
- [2] Juszczyk S., *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.
- [3] Kwiatkowska H., *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- [4] Chałas K., *Jak określić tożsamość nauczyciela – ważny problem reformującej się szkoły*. Biblioteka Wirtualna: <http://www.tnn.pl/tekst.php?id=452>
- [5] Jawłowska A., *Wokół problemów tożsamości*, Wydawnictwo LTW, Warszawa 2001.
- [6] Gałdowa A., *Tożsamość człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- [7] Bajkowski T., Sawicki K., *Tożsamość osobowa a tożsamości społeczne: wyzwania dla edukacji XXI wieku*, Trans Humana, Białystok 2001.
- [8] Encyklopedia PWN, lista haseł, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4008495/identyfikacja.html>.
- [9] Kwiatkowski S. M., Woźniak I., *Krajowe standardy kwalifikacji zawodowych – projektowanie i stosowanie*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2003.
- [10] Chełpa S., *Kwalifikacje kadr kierowniczych przedsiębiorstw przemysłowych. Kierunki i dynamika zmian*, Akademia Ekonomiczna im. O. Langego, Wrocław 2003.
- [11] Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 2000.
- [12] Szalkowski A., *Rozwój personelu*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2002.
- [13] Figel J., *Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie Ramy odniesienia*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2007.
- [14] *Strategia Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do 2010 roku*, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2003.
- [15] Zarębska J., *Nauczyciele we wrześniu 2009. Stan i struktura zatrudnienia*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.
- [16] <http://www.efs.gov.pl>
- [17] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. Nr 159, poz. 992), załącznik nr 2 – Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych (Dz. U. Nr 4, poz. 17).

- [18] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. Nr 159, poz. 992), załącznik nr 5 – Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla zasadniczych szkół zawodowych (Dz.U. Nr 4, poz. 17).
- [19] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. Nr 159, poz. 992), załącznik nr 4 – Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego (Dz.U. Nr 4 poz. 17).
- [20] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w profilach kształcenia ogólnie zawodowego (Dz.U. Nr 50, poz. 451).
- [21] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 lipca 2010 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach: elektromechanik, górnik eksploatacji otworowej, korektor i stroiciel instrumentów muzycznych, krawiec, mechanik precyzyjny, pszczelarz, technik górnictwa otworowego, technik informatyk, technik rachunkowości i zegarmistrz, Załącznik nr 8 – Podstawa programowa kształcenia w zawodzie technik informatyk symbol cyfrowy 312[01] (Dz.U. Nr 154, poz. 1033).
- [22] Badania CBOS (2009). *Prestiż zawodów*. BS/8/2009.
http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_008_09.PDF.
- [23] Karta Nauczyciela, Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm.), art. 42 ust. 2 pkt. 2 lit. a i lit. b, ust. 3a, 3b, 3c, Ustawa z 21 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2009 r. Nr 1, poz. 1) – art. 5.
- [24] Kwiatkowski S., *Kwalifikacje zawodowe na współczesnym rynku pracy*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2005.
- [25] Jakimiuk B., *Kwalifikacje zawodowe nauczycieli przedmiotów informatycznych*, [w:] Bis D., Ryś J. (red.), *Szkolnictwo i kształcenie zawodowe – wybrane aspekty*, Wydawnictwo Studio Format, Lublin 2010.
- [26] Kwiatkowski S., Sepkowska Z., *Budowa standardów kwalifikacji zawodowych w Polsce*, Instytut Technologii Eksploatacji, Warszawa–Radom 2000.
- [27] Lewowicki T., *Niektóre tendencje w zakresie kształcenia nauczycieli*, „Ruch Pedagogiczny” 1985, nr 5.
- [28] Kwieciński Z., *Zmienić kształcenie nauczycieli*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1998.

- [29] Kwaśnica R. *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, [w:] Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.), *Pedagogika tom 2. Podręcznik akademicki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- [30] Kwiatkowska H., Kwiatkowski S., Siemak-Tylikowska A. (red.). *Edukacja nauczycielska w perspektywie wymagań zmieniającego się świata*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1998.
- [31] Gaś Z., *Profilaktyka w szkole*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2006.
- [32] Kwiatkowska H., *Pedeutologia*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- [33] Kwiatkowska H., Lewowicki T. (red.), *Społeczno-kulturowe konteksty edukacji nauczycieli i pedagogów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej ZNP, Warszawa 2003.